



VERSLAG

CRB 2023-0130

Stand van zaken Belgische overheidsfinanciën

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB





Verslag
“Stand van zaken Belgische overheidsfinanciën”

Brussel
24.01.2023

Inhoudstafel

1. Definiëring houdbaarheid.....	3
2. Stand van zaken geconsolideerde Belgische overheidsfinanciën.....	4
3. Stand van zaken publieke financiën per overheidsentiteit	11
4. Conclusie	16

Lijst met tabellen

Tabel 2-1:	Publieke investeringen in België en de referentielanden, 2003-2023 (% van het bbp).....	6
Tabel 2-2:	Uitgaven per functie en vergelijking met de buurlanden in 2019.....	7
Tabel 2-3:	Indicator van de houdbaarheid van de overheidsschuld op lange termijn in België en de referentielanden 2024 (in procentpunten van het bbp).....	10
Tabel 2-4:	Projecties overheidsschuld: referentiescenario t.o.v. scenario met extreem weerfenomeen in 2024 bij 1,5°C en 2°C klimaatopwarming in België en de buurlanden (in % van het bbp).....	11

Lijst met grafieken

Grafiek 2-1:	Ontwikkeling overheidsschuld België en referentielanden (% van het bbp).....	4
Grafiek 2-2:	Rentelast, primair saldo en begrotingssaldo van de overheidssector in België en de referentielanden in 2019 (% van het bbp)	5
Grafiek 2-3:	Totale overheidsuitgaven in België en de referentielanden, 2000-2023 (% van het bbp)*.....	5
Grafiek 2-4:	Kapitaalvoorraad van de overheidssector in België en de buurlanden, 1980- 2019 (in % van het bbp)	6
Grafiek 2-5:	Ontwikkeling van de uitgaven per functie in vergelijking met de buurlanden, 2001-2019	7
Grafiek 2-6:	Primair saldo, begrotingssaldo, rentelast en geconsolideerde overheidsschuld voor België, 1995-2027 (% van bbp)*	8
Grafiek 2-7:	Uitsplitsing van de verandering van de schuldratio (% van het beschikbaar inkomen).....	9
Grafiek 2-8:	Primair saldo België en buurlanden, 2018-2023.....	9
Grafiek 3-1:	Bijdrage van elke overheidsentiteit aan de geconsolideerde brutoschuld van de gezamenlijke overheid in 2021 (% van het Belgisch bbp)*.....	12
Grafiek 3-2:	Vorderingensaldo van de verschillende Belgische overheden, 2000-2027 (in miljoenen euro's).....	12
Grafiek 3-3:	Verhouding tussen de bijdrage aan de geconsolideerde schuld* en de ontvangsten per overheidsniveau, 1998-2021	13
Grafiek 3-4:	Tekort van de gefedereerde entiteiten (in % van hun budgettaire omvang)*	14
Grafiek 3-5:	Uitgaven per functie in 2019 in vergelijking met het gemiddelde bij de buurlanden en aandeel van entiteit 2 in die uitgaven	15

1. Definiëring houdbaarheid

Om de toestand van de Belgische overheidsfinanciën te kunnen evalueren, moeten we eerst zicht krijgen op wat we moeten verstaan onder houdbare overheidsfinanciën. In het CRB-advies over de Europese raadpleging betreffende de herziening van de Europese economische governance (CRB 2021-3530) wordt de houdbaarheid van de overheidsfinanciën, ook wel budgettaire houdbaarheid genoemd, gedefinieerd als een situatie waarin de toekomstige inkomsten van de staat zijn toekomstige uitgaven in geactualiseerde waarde zullen kunnen dekken. Een andere manier om dit tot uitdrukking te brengen is dat de door de staat gegenereerde primaire saldi¹ in de beschouwde periode voldoende zullen zijn om de kosten van de vergrijzing en van de klimaattransitie te dekken zonder de schuldgraad op te drijven.

Deze definitie van budgettaire houdbaarheid komt sterk overeen met die van de Europese Commissie (EC, 2016), nl. “het vermogen van een overheid om haar huidige beleid inzake besteding, belasting en daarmee verbonden beleid op lange termijn aan te houden zonder haar solvabiliteit in het gedrang te brengen of bepaalde verplichtingen of beloofde uitgaven niet uit te voeren”. Voor het IMF (2013) “kan de overheidsschuld als houdbaar worden beschouwd wanneer het primaire saldo dat nodig is om de schuld ten minste te stabiliseren, zowel in een basisscenario als bij een realistische schok, economisch en politiek haalbaar is, zodat het schuldniveau strookt met een aanvaardbaar laag herfinancieringsrisico en met het handhaven van de potentiële groei op een bevredigend peil. [...] Hoe hoger de overheidsschuld, hoe groter de kans dat het begrotingsbeleid en de overheidsschuld onhoudbaar zijn. [...]”

De houdbaarheid van de openbare financiën gaat dus over de capaciteit om de huidige en toekomstige publieke uitgaven te kunnen dekken met voldoende inkomsten, zodat een ontsporing van de overheidsschuld vermeden wordt, m.a.w. dat de structurele primaire saldi volstaan om voldoende rentekosten op de overheidsschuld te betalen, zodanig dat de schuldgraad op termijn constant blijft. De belangrijkste componenten zijn daarbij de toekomstige inkomsten, de toekomstige uitgaven, de toekomstige economische groei en de risico's m.b.t. de overheidsschuld, die aanleiding kunnen geven tot een onhoudbare stijging van de interestkosten. Hoe groter het verschil tussen de interestvoet en de groei en hoe hoger de huidige publieke schuldgraad, hoe groter het vereiste primaire overschot om een ontsporing van de openbare financiën te vermijden². Wanneer de nominale groei groter is dan de rente kan aan deze voorwaarde worden voldaan, ook als er beperkte begrotingstekorten zijn (NBB 2022; Bogaert 2010).

De toekomstige overheidsinkomsten en -uitgaven zijn erg onzeker. Het is wel al duidelijk dat de vergrijzing een erg belangrijke impact zal hebben op de toekomstige uitgaven. Een tweede factor die de toekomstige publieke uitgaven sterk zal opdrijven, zijn de uitgaven in het kader van de klimaattransitie. Het betreft, enerzijds, uitgaven die nodig zijn om o.a. de doelstellingen van het Parijs-akkoord en de Green Deal te realiseren en, anderzijds, uitgaven om de gevolgen van de klimaatopwarming op te vangen, die gepaard gaan met vrij veel onzekerheid. De klimaatopwarming vormt ook een risico voor de toekomstige belastinginkomsten en economische groei. Een beleid dat de Europese budgettaire regels moet respecteren en dat de houdbaarheid van de overheidsfinanciën wil garanderen, dient rekening te houden met deze ontwikkelingen.

¹ Het primair begrotingssaldo is het verschil tussen de inkomsten en de uitgaven van de overheid, exclusief rentebetalingen.

² De schuldgraad ontwikkelt zich conform de formule: “ $\Delta = + (-)$ ”

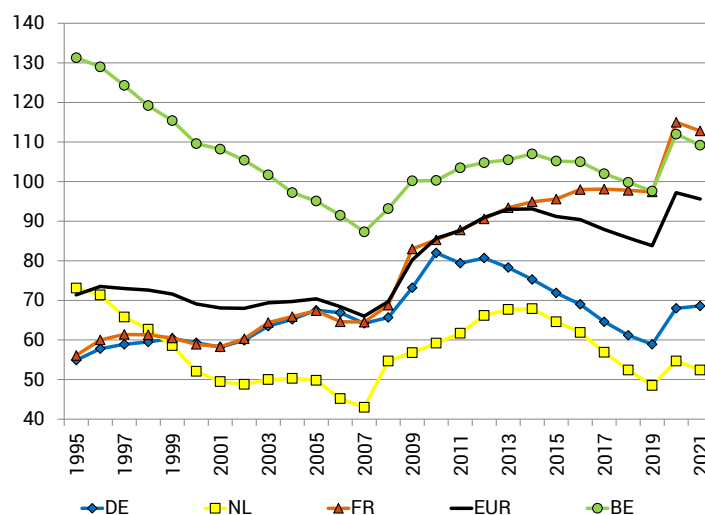
waarbij de schuldgraad is als procent van het bbp, het primair saldo, de gemiddelde nominale interestvoet op de uitstaande schuld en de nominale groei van het bbp (EFB, 2021).

In principe is elk niveau van overheidsschuld houdbaar zolang de financiële markten vertrouwen hebben in de capaciteit van de overheid om deze te herfinancieren via voldoende hoge primaire saldi. De reputatie van een overheid op de financiële markten speelt hierbij een rol³. Een daling van het vertrouwen van de financiële markten in de houdbaarheid van de overheidsschuld kan leiden tot een vicieuze cirkel doordat dit de rentelasten opdrijft, wat op zijn beurt (het vertrouwen in) de houdbaarheid onder druk kan zetten.

2. Stand van zaken geconsolideerde Belgische overheidsfinanciën

Grafiek 2-1 vergelijkt de ontwikkeling van de Belgische overheidsschuld met die in de buurlanden. We zien dat de Belgische overheidsschuld met ruim 130% van het bbp midden de jaren '90 aanzienlijk hoger was dan in de referentielanden. Nadien daalde de schuld geleidelijk tot minder dan 90% in 2007 om nadien weer toe te nemen, met de grootste toename tijdens de financiële crisis van 2008-2009 en de COVID-19-crisis in 2020. Ondanks de afname van de kloof met de referentielanden blijft de Belgische overheidsschuld relatief hoog. Enkel de Franse overheidsschuld bevindt zich rond hetzelfde niveau.

Grafiek 2-1: Ontwikkeling overheidsschuld België en referentielanden (% van het bbp)

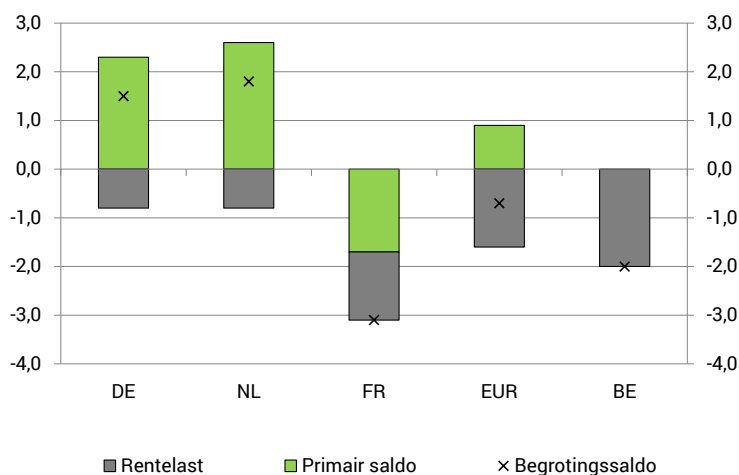


Het betreft de geconsolideerde schuld van de overheidssector (S.13).

Bron: Eurostat

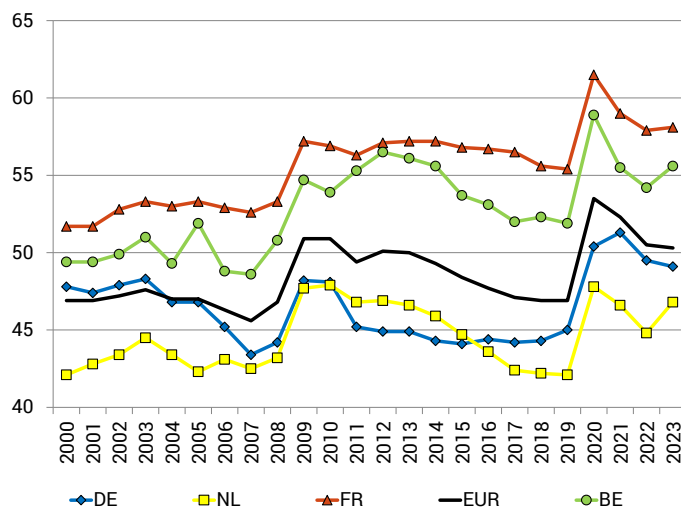
Om een beeld te hebben van de geleverde begrotingsinspanning is het nuttig om een onderscheid te maken tussen het primair surplus, i.e. het begrotingssaldo exclusief rentelasten, en de rentelasten. Grafiek 2-2 toont deze voor 2019, het laatste jaar voor de COVID-19-crisis. Daaruit blijkt dat België geen primair surplus had zodat de interestlast van 2,0% van het bbp gelijk was aan het begrotingstekort. Enkel Frankrijk had dat jaar een primair tekort.

³ Dit is o.m. afhankelijk van wanbetalingen of succesvolle budgettaire hervormingen in het verleden en van de kwaliteit van de instituties. Andere factoren die (het vertrouwen in) de houdbaarheid van de overheidsfinanciën beïnvloeden zijn het aandeel van de overheidsschuld dat is aangehouden in een buitenlandse munteenheid; het aandeel dat door de binnenlandse bevolking of door de binnenlandse bankensector wordt aangehouden; het aandeel van de overheidsschuld dat op korte termijn moet worden vernieuwd... (Larch, 2022)

Grafiek 2-2: Rentelast, primair saldo en begrotingssaldo van de overheidssector in België en de referentielanden in 2019 (% van het bbp)

Bron: Eurostat, eigen berekeningen

Grafiek 2-3 toont de totale overheidsuitgaven als indicator van de omvang van de overheid. In 2019 lagen deze in Frankrijk 3,5 procent van het bbp hoger dan in België, terwijl ze in Duitsland (-6,9% van het bbp) en Nederland (-9,9%) aanzienlijk lager waren. We zien ook een gevoelige stijging van de Belgische en Franse overheidsuitgaven over de beschouwde periode.

Grafiek 2-3: Totale overheidsuitgaven in België en de referentielanden, 2000-2023 (% van het bbp)*

* Ramingen voor 2021 en vooruitzichten vanaf 2022

Bron: AMECO

Voor zover de overheidsuitgaven en -tekorten gaan naar publieke investeringen, kan worden geadviseerd dat deze bijdragen tot meer publieke activa en toekomstige groei zodat ze een gunstiger effect hebben op de overheidsfinanciën dan andere lopende uitgaven. Tabel 2-1 laat zien dat de Belgische overheidsinvesteringen ondanks een stijging over de voorbije 20 jaar relatief laag zijn, vergelijkbaar met het niveau in Duitsland en gevoelig lager dan in Nederland en Frankrijk.

Tabel 2-1: Publieke investeringen in België en de referentielanden, 2003-2023 (% van het bbp)

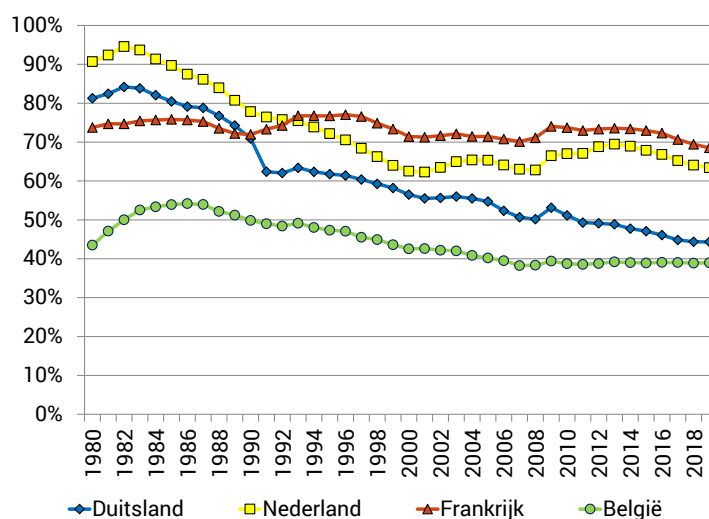
	2003-07	2008-12	2013-17	2018	2019	2020	2021*	2022*	2023*
DE	2,0	2,3	2,2	2,4	2,4	2,7	2,6	2,7	2,8
NL	3,9	4,1	3,5	3,4	3,4	3,7	3,4	3,4	3,6
FR	4,0	4,1	3,6	3,4	3,7	3,7	3,6	3,7	3,7
Eurozone	3,2	3,3	2,7	2,7	2,8	3,0	3,0	3,2	3,2
BE	2,0	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7	2,9	3,0

Het betreft de bruto-investeringen in vaste activa.

* Ramingen voor 2021 en vooruitzichten vanaf 2022

Bron: Europese Commissie, Economische Vooruitzichten Herfst 2022

De investeringen kunnen zowel dienen voor de vervanging van bestaand kapitaal als voor de aankoop van nieuw kapitaal. Om daar inzicht in te krijgen, is het nuttig om tevens te kijken naar de totale kapitaalvoorraad van de overheid (Grafiek 2-4). Ook hieruit blijkt dat de Belgische overheden relatief weinig kapitaal hebben opgebouwd, waarbij een dalende trend stopte in 2008, waarna de kapitaalvoorraad stagneerde op iets minder dan 40% van het bbp.

Grafiek 2-4: Kapitaalvoorraad van de overheidssector in België en de buurlanden, 1980- 2019 (in % van het bbp)

Bron: IMF, Investment and Capital Stock Dataset

Tabel 2-2 geeft een overzicht van de uitgaven per functie en vergelijkt het niveau van deze uitgaven met het niveau in de buurlanden. We zien vooreerst dat het grootste deel van de uitgaven plaatsvindt in de "sociale bescherming" (goed voor 37,2% van de totale uitgaven), gezondheid (14,5%), algemeen overheidsbestuur (13,2%), economische zaken (12,9%) en onderwijs (11,8%). De grootste verschillen met de buurlanden bevinden zich in de uitgaven voor algemeen overheidsbestuur, economische zaken en onderwijs, waarbij België meer uitgeeft dan elk van de drie buurlanden. Voorzichtigheid is echter geboden wanneer België met andere landen wordt vergeleken: inzake sociale bescherming, bijvoorbeeld, kunnen de verschillen in het pensioenstelsel leiden tot verschillende uitgaven.

Tabel 2-2: Uitgaven per functie en vergelijking met de buurlanden in 2019

	Aandeel in totale Belgische overheidsuitgaven (in %)	Aandeel in bbp (in %)	Verskil t.o.v. buurlanden* (in procentpunt van bbp)	Verskil t.o.v. Duitsland (in procentpunt van bbp)	Verskil t.o.v. Nederland (in procentpunt van bbp)	Verskil t.o.v. Frankrijk (in procentpunt van bbp)
Algemeen overheidsbestuur	13,2	6,9	1,8	1,1	2,9	1,3
Defensie	1,5	0,8	-0,6	-0,3	-0,4	-0,9
Openbare orde en veiligheid	3,2	1,7	0	0,1	-0,1	0,1
Economische zaken	12,9	6,7	2,3	3,4	3	0,8
Milieubescherming	2,5	1,3	0,3	0,7	-0,1	0,3
Huisvesting en gemeenschappelijke voorzieningen	0,7	0,3	-0,3	-0,1	-0,1	-0,8
Gezondheid	14,5	7,5	-0,1	0,2	0,1	-0,5
Recreatie, cultuur en godsdienst	2,4	1,3	0,1	0,3	0,1	-0,1
Onderwijs	11,8	6,1	1,3	1,8	1,1	0,9
Sociale bescherming	37,2	19,3	-0,3	-0,3	3,4	-4,5
Totaal	100	51,8	4,5	6,8	9,8	-3,6

Indeling volgens COFOG-classificatie. Een meer gedetailleerde beschrijving van elke categorie bevindt zich in de bijlage.

* Het verschil is t.o.v. het gemiddelde van Duitsland, Nederland en Frankrijk.

Leessleutel voor de grafiek: België besteedt 0,8% van zijn bbp aan defensie-uitgaven, Duitsland 1,1% (d.i. een verschil van 0,3 procentpunt ten nadele van België), Nederland 1,2% (-0,4%) en Frankrijk 1,7% (-0,9%). Gemiddeld besteedt België 0,6 procentpunt van het bbp minder voor defensie dan de buurlanden.

Bron: Eurostat ; Godefroid et al., 2021

Als we bekijken hoe het verschil (in procentpunten van het bbp) in de uitgaven per functie met de buurlanden zich sinds 2001 heeft ontwikkeld (Grafiek 2-5), dan zijn vooral de uitgaven aan economische zaken en aan sociale bescherming sterk toegenomen in vergelijking met de buurlanden, terwijl die aan algemeen overheidsbestuur stevig zijn gedaald. Voor de uitgaven aan sociale bescherming betreft het een inhaalbeweging. De gestegen, relatief hoge uitgaven aan economische zaken zouden vooral samenhangen met de stijging van de loonsubsidies in België. Deze verdubbelden sinds begin de jaren 2000 en bedroegen in 2019 4,7% van de totale loonmassa, tegenover 2,9% in Frankrijk en minder dan 1% in Duitsland en Nederland (CRB, 2022).

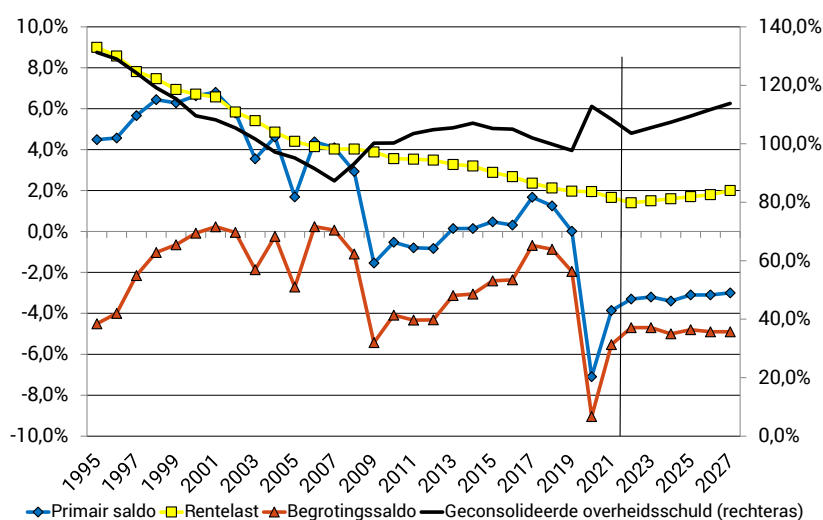
Grafiek 2-5: Ontwikkeling van de uitgaven per functie in vergelijking met de buurlanden, 2001-2019

Leessleutel voor de grafiek: in 2019 besteedt België 0,6 procentpunt van het bbp minder voor defensie dan het rekenkundige gemiddelde van de verschillen (in procentpunten van het bbp) met de buurlanden. Meer bepaald geeft België 0,3 procentpunt van het bbp minder uit aan defensie dan Duitsland, 0,4% minder dan Nederland en 0,9% minder dan Frankrijk. Het rekenkundige gemiddelde van deze 3 verschillen is 0,6%. Deze kloof is sinds 2001 iets groter geworden.

Bron: Godefroid et al., 2021

In historisch perspectief zien we op Grafiek 2-6 dat het primair overschot rond de eeuwwisseling begon te dalen, zodat de inkringing van de overheidsschuld in de jaren nadien hoofdzakelijk te danken was aan de daling van de rentelasten, waardoor het begrotingssaldo ongeveer in evenwicht bleef. Met de financiële crisis was er in 2009 een scherpe daling van het primair overschot dat zich nadien nooit herstelde. Dat de geconsolideerde overheidsschuld in die periode niet sterker steeg, is te danken aan de verdere daling van de rentelasten in een periode van monetaire versoepeling.

Grafiek 2-6: Primair saldo, begrotingssaldo, rentelast en geconsolideerde overheidsschuld voor België, 1995-2027 (% van bbp)*

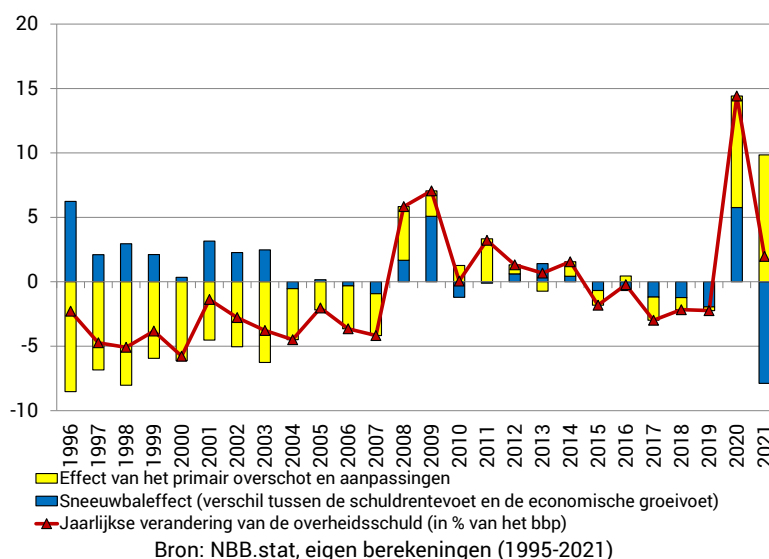


* Vanaf 2022 betreft het de vooruitzichten van het Federaal Planbureau

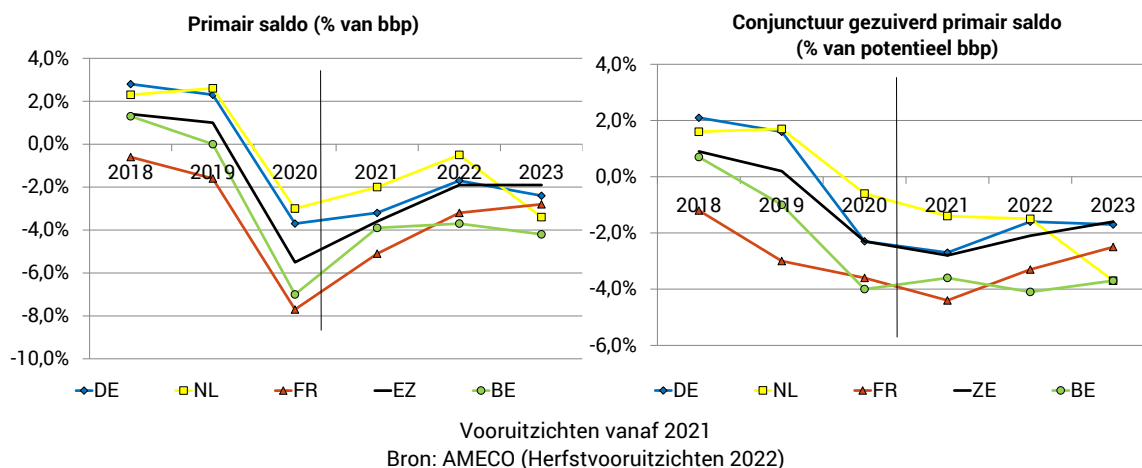
Bron: NBB.stat, eigen berekeningen (1995-2021) en FPB, Economische vooruitzichten 2022-2027

Volgens de economische vooruitzichten van het Federaal Planbureau zou er echter een einde komen aan de daling van de rentelasten, met een toename vanaf 2023. Hiermee ontstaat het risico op een rentesneeuwbaaleffect, wat zich voordoet wanneer de impliciete rente op de overheidsschuld hoger is dan het groeipercentage van het nominaal bbp en het gerealiseerd primair saldo niet hoog genoeg is om de overheidsschuld te stabiliseren⁴ (zie Grafiek 2-7 voor een uitsplitsing van de verandering van de overheidsschuld), wat kan leiden tot een explosieve schuldstijging (NBB, 2010). Volgens de NBB (2022) zou het sneeuwbaaleffect de komende jaren toch een schuldverlagende invloed uitoefenen voor alle entiteiten, maar vooral voor de federale overheid.

⁴ Het vereiste primair saldo om de overheidsschuld te stabiliseren (sp_t^*) hangt af van de schuld ratio aan het einde van het voorgaande jaar (d_{t-1}) en van het verschil tussen de impliciete rente op de schuld (i_t) en de nominale groei van het bbp (n_t), namelijk: $sp_t^* = d_{t-1} * \frac{(i_t - n_t)}{(1 + n_t)}$

Grafiek 2-7: Uitsplitsing van de verandering van de schuldratio (% van het beschikbaar inkomen)

Daarentegen zou het begrotingssaldo bij ongewijzigd beleid blijven hangen op een tekort van ongeveer 5% van het bbp. Volgens de recentste vooruitzichten van de Europese Commissie (najaar 2022) zal België aldus in 2023 en 2024 het grootste begrotingstekort van de eurozone laten optekenen (van resp. 5,8% en 5,1%). De COVID-19-crisis, de energiecrisis en de verhoging van de vergrijzingskosten zonder afdoende budgettaire compensatiemaatregelen zouden dus hebben geleid tot een duurzame achteruitgang van het primair tekort. Grafiek 2-8 toont dat deze achteruitgang groter is dan in de buurlanden, ook wanneer het primair saldo gecorrigeerd wordt voor het effect van de conjuncturele cyclus. Zonder nieuwe maatregelen is deze budgettaire situatie duidelijk onhoudbaar.

Grafiek 2-8: Primair saldo België en buurlanden, 2018-2023

Dit blijkt ook uit de houdbaarheidsindicator die de Europese Commissie (EC) jaarlijks opstelt. Deze indicator, S2 genoemd, bekijkt het risico op een ontsporing van de overheidsschuld door te berekenen welke budgettaire inspanning er nodig is om een stijging van de overheidsschuld (in procenten van het bbp) te voorkomen. De indicator geeft weer met hoeveel procent van het bbp het begrotingssaldo structureel zou moeten toenemen om de overheidsschuld te stabiliseren op lange termijn. Daarbij houdt hij rekening met de verwachte kosten van de vergrijzing.⁵

⁵ Deze houdbaarheidsindicator is één van de variabelen die de EC in rekening neemt bij de bepaling van de middellangetermijndoelstellingen m.b.t. het structureel vorderingensaldo en de groei van de overheidsuitgaven. De EC gebruikt

Tabel 2-3: Indicator van de houdbaarheid van de overheidsschuld op lange termijn in België en de referentielanden 2024 (in procentpunten van het bbp)

	S2-indicator*	Waarvan	
		Initiële budgettaire positie	Vergrijzingskosten
DE	2,6	0,5	2,1
NL	5,3	1,4	3,8
FR	1,8	3,1	-1,3
Eurozone	2,9	1,8	1,1
BE	7,8	3,9	3,9

* Het betreft het aantal procentpunten van het bbp waarmee het structureel primair vorderingensaldo zou moeten toenemen om de overheidsschuld in percentage van het bbp te stabiliseren over een oneindige tijdshorizon, rekening houdend met de vergrijzingskosten.

Bron: EC, 2022a

We zien dat de Belgische overheden zware budgettaire inspanningen zouden moeten leveren om hun financiën te stabiliseren. Het structureel primair vorderingensaldo zou nl. met 7,8 procentpunten van het bbp moeten toenemen opdat de geconsolideerde overheidsschuld zich op lange termijn zou stabiliseren. Dit is aanzienlijk meer dan in de referentielanden. De helft van die inspanning zou nodig zijn wegens het initieel structureel budgettair tekort en de andere helft om de voorziene toename van de overheidsuitgaven als gevolg van de vergrijzing op te vangen.

De impact van de klimaattransitie op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën is minder concreet becijferd dan die van de vergrijzing. Dit komt waarschijnlijk deels door de grote onzekerheid en de moeilijkheid om de complexe effecten van de klimaatverandering te modelleren. Ramingen van de benodigde inspanningen dienen dan ook voorzichtig te worden geïnterpreteerd. Het verband tussen het klimaat en de geleverde inspanningen of de technologische vooruitgang zijn bv. erg onzeker. Daarnaast is de mix van beleidsinstrumenten om de klimaatambities te verwezenlijken een politieke keuze die de nood aan overheidsinvesteringen, andere (flankerende) publieke uitgaven en de verdeling van de inspanning over de private en publieke sector beïnvloedt. Vóór de verstrenging van de ambitie om de broeikasgassen tegen 2030 met ten minste 55% te verminderen, schatte de EC dat een vermindering met 50% onmiddellijk een gemiddelde jaarlijkse toename van de energie-investeringen van minstens 2,3% van het bbp zou vereisen over de periode 2021-2030 (EC, 2020). Andere schattingen liggen in dezelfde lijn. De Nationale Energie- en Klimaatplannen uit 2019 (periode 2021-2030) zouden in de EU gemiddeld voor 28% door de publieke sector gefinancierd worden (Darvas en Wolff, 2022).

De EC (2022a) maakte ook een schatting van de impact van extreme weerfenomenen. Meer bepaald modelleerden ze het effect van een extreem weerfenomeen via twee kanalen: *direct* op het primair saldo en *indirect* op de ontwikkeling van de economische groei. De impact van hogere publieke uitgaven en investeringen in het kader van de klimaattransitie die los staan van zo'n ramp werden dus niet in rekening gebracht, evenmin als andere negatieve effecten van de klimaattransitie. Om de budgettaire impact van zo'n klimaatramp te schatten keken ze naar de kosten, *voor zover deze niet verzekerd waren*, van dergelijke fenomenen in het verleden, waarbij er een correctie werd ingevoerd om rekening te houden met de verwachte intensiteit en frequentie van dergelijke fenomenen binnen verschillende scenario's (1,5°C opwarming of 2,0°C opwarming), geschat door een klimaatmodel⁶. Tabel 2-4 toont de geschatte impact van een éénmalig extreem weerfenomeen in 2024 op het verloop van de overheidsschuld in vergelijking met de verwachte ontwikkeling van de schuld volgens de herfstvooruitzichten van de EC van 2021. Een extreem weerfenomeen in 2024 zou de Belgische schuld dat jaar met 1% van het bbp verhogen t.o.v. het basisscenario bij een klimaatopwarming met 1,5°C en

deze indicator ook om in te schatten of er een buitensporigtekortprocedure moet worden opgestart tegen een lidstaat onder de correctieve arm van het stabiliteits- en groeipact of bij de invulling van de flexibiliteiten die zijn vastgelegd binnen dit verdrag.

⁶ België wordt hierbij geklasseerd binnen de Atlantische regio, waaronder ook Ierland, Frankrijk, Nederland en Luxemburg vallen.

met 1,1% van het bbp in het scenario met 2°C opwarming⁷. De EC wijst erop dat deze schatting de verwachte budgettaire impact hoogstwaarschijnlijk onderschat⁸.

Tabel 2-4: Projecties overheidsschuld: referentiescenario t.o.v. scenario met extreem weerfenomeen in 2024 bij 1,5°C en 2°C klimaatopwarming in België en de buurlanden (in % van het bbp)

		2023	2024	2032
DE	Referentie	68,1	67,0	61,6
	1,5°C	68,1	68,3	62,6
	2°C	68,1	68,4	62,8
NL	Referentie	56,1	56,0	62,8
	1,5°C	56,1	56,8	63,5
	2°C	56,1	57,1	63,7
FR	Referentie	112,9	114,2	122,3
	1,5°C	112,9	116,0	123,8
	2°C	112,9	116,5	124,2
BE	Referentie	114,6	116,5	133,6
	1,5°C	114,6	117,5	134,4
	2°C	114,6	117,6	134,5

Het referentiescenario betreft de overheidsschuld volgens de herfstvooruitzichten van de EC van 2021.

Bron: EC, 2022a

3. Stand van zaken publieke financiën per overheidsentiteit

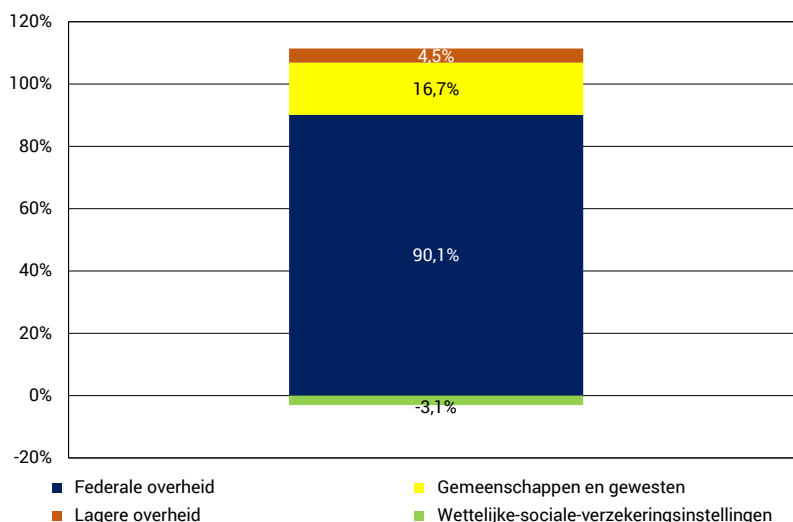
De statistieken over de geconsolideerde Belgische overheidsfinanciën wijzen op een onhoudbare situatie, maar hierachter gaan verschillende overheden schuil waarvan de financiële situatie sterk kan uiteenlopen. Om hier inzicht in te krijgen bekijken we hieronder de financiën per overheidsniveau.

Grafiek 3-1 laat zien dat veruit het grootste deel van de Belgische overheidsschuld zich situeert bij de federale overheid, goed voor 90,7% van het bbp. Daarna volgen de gemeenschappen en gewesten (17,1% van het bbp). De lagere overheden dragen een aanzienlijk kleiner deel van de geconsolideerde overheidsschuld (4,6% van het bbp). We merken op dat de impliciete schuld, zoals de verplichtingen inzake toekomstige pensioenuitgaven, evenals potentiële schulden ingevolge verbintenissen zoals waarborgen op private schulden, niet in deze statistieken verwerkt zijn.

⁷ Het betreft scenario's waarbij deze opwarming tegen het midden van de eeuw bereikt zou zijn.

⁸ Dit komt doordat de schatting lage interestvoeten veronderstelt, niet al de gevolgen van eerdere rampen correct gerapporteerd werden, het model vertrok van de ondergrens van de geschatte negatieve economische impact van klimaatgebeurtenissen en niet-lineaire effecten of grensoverschrijdende effecten niet zijn meegerekend.

Grafiek 3-1: Bijdrage van elke overheidsentiteit aan de geconsolideerde brutoschuld van de gezamenlijke overheid in 2021 (% van het Belgisch bbp)*

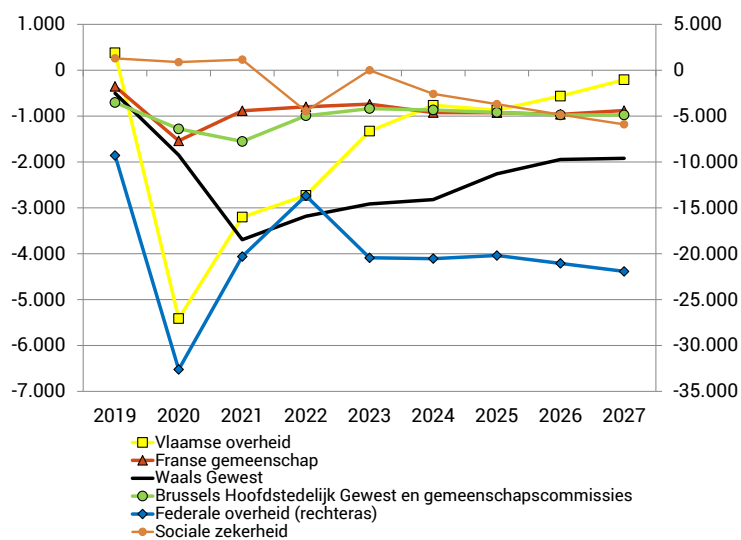


* Stemt overeen met de geconsolideerde brutoschuld van een deelsector, verminderd met de financiële activa die hij aanhoudt op de overige deelsectoren van de overheid.

Bron: NBB.stat, eigen berekeningen

Grafiek 3-2 toont de bijdrage van de verschillende overheden aan de geconsolideerde schuld sinds 2000 met een projectie tot 2027 bij ongewijzigd beleid. Dit toont dat de nettoschuld van entiteit I, de Franse gemeenschap, de Brusselse regio en in mindere mate de Waalse regio de komende jaren zou uitdiepen.

Grafiek 3-2: Vorderingsaldo van de verschillende Belgische overheden⁹, 2000-2027 (in miljoenen euro's)



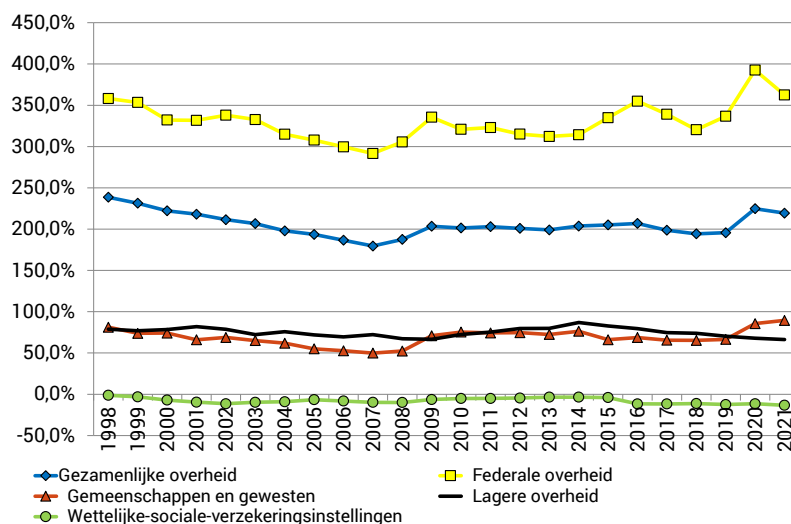
Bron: Federaal Planbureau (Economische vooruitzichten 2022-2027, juni 2022)

Om een beter idee te hebben van de budgettaire situatie van de verschillende overheden is het zinvoller om hun schuld te beschouwen in verhouding tot hun ontvangsten. Dit zien we op Grafiek 3-3 en ook volgens deze statistiek draagt de federale overheid de grootste schuldenlast, met een bijdrage aan de geconsolideerde schuld die goed is voor ruim 350% van de federale ontvangsten. De gemeenschappen en gewesten (89,5% van de ontvangsten) en de lokale overheden (66,3%) hadden

⁹ Opgemerkt moet worden dat voor de sociale zekerheid elk jaar ex ante het begrotingsevenwicht wordt vastgesteld. Om dit evenwicht ex ante te garanderen, worden de ontvangsten van de sociale zekerheid bijgestuurd d.m.v. de fiscale en budgettaire overdrachten van de federale overheid.

een beduidend lager, doch aanzienlijk, schuldniveau in 2021. Deze situatie is mede een erfenis uit het verleden aangezien de Belgische overheidsschuld vooral is opgebouwd rond het begin van de jaren 1980, toen het grootste deel van de bevoegdheden en inkomsten zich bij de federale overheid bevond. Sindsdien zijn vele bevoegdheden en ontvangsten overgedragen naar de deelstaten terwijl (de interestlasten op) de overheidsschuld federaal bleef (bleven).

Grafiek 3-3: Verhouding tussen de bijdrage aan de geconsolideerde schuld* en de ontvangsten per overheidsniveau, 1998-2021

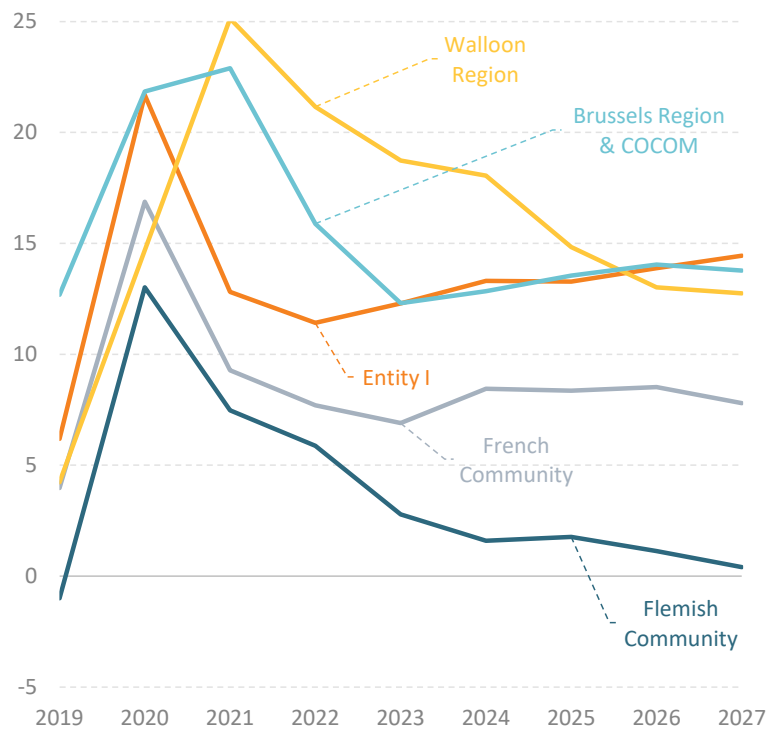


* Stemt overeen met de geconsolideerde brutoschuld van een deelsector, verminderd met de financiële activa die hij aanhoudt op de overige deelsectoren van de overheid.

Bron: NBB.Stat en eigen berekeningen

Op Grafiek 3-4 bekijken we de budgettaire tekorten van de verschillende overheden (m.u.v. de lokale overheden), wat een indicatie geeft van het toekomstige verloop van hun overheidsschuld. Om een beeld te krijgen van de marge waarover de gefedereerde entiteiten beschikken om hun budgettaire tekorten bij te sturen, zetten we deze af tegenover de omvang van hun uitgaven waarover ze een zekere autonomie bezitten.

We zien dat de verschillende overheden grote budgettaire tekorten hadden tijdens de COVID-19-crisis, maar enkel de Vlaamse overheid (i.e. het gewest én de gemeenschap) zou op termijn terug naar een evenwicht gaan. Bij ongewijzigd beleid zouden de andere overheden uitzonderlijk grote begrotingstekorten behouden in verhouding tot hun finale primaire uitgaven. Deze overheden zullen hun begrotingsbeleid m.a.w. sterk moeten bijsturen om op een houdbaar begrotingstraject te belanden.

Grafiek 3-4: Tekort van de gefedereerde entiteiten (in % van hun budgettaire omvang)*

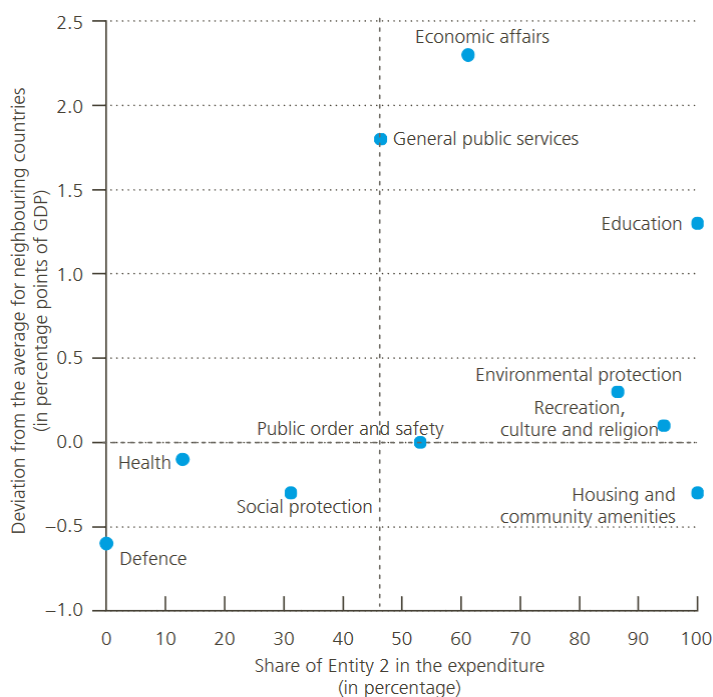
* De gecorrigeerde finale primaire uitgaven worden gebruikt als indicator voor de budgettaire omvang. Die indicator wordt berekend aan de hand van de ESR-uitgaven, waarvan de rentelasten, de overdrachten aan de overheid, de toegerekende premies, de overheidspensioenen ten laste van de begroting van de sociale zekerheid en de productie voor eigen finaal gebruik worden afgetrokken. Deze indicator is een benadering van de uitgaven waarvoor de overheidsinstanties een zekere manoeuvreerruimte hebben.

Bron: FPB, Regionale economische vooruitzichten 2022-2027

De bovenstaande gegevens wijzen erop dat enkel de financiën van de Vlaamse overheid en van de lokale overheden grotendeels onder controle zijn. Voor de andere overheden is er duidelijk nood aan bijsturing en dan in het bijzonder bij het Waalse en Brusselse gewest, de Franse gemeenschap en entiteit I. Die laatste zal bovendien het grootste deel van de verzorgingskosten moeten dragen.

Dat een overheidsentiteit zich in een onhoudbare budgettaire situatie bevindt, kan zowel betekenen dat deze buitensporige uitgaven heeft als dat deze ondergefinancierd is. Om hier inzicht in te krijgen is het nuttig om de uitgaven per functie te vergelijken met de buurlanden en hierbij ook te kijken naar het aandeel van entiteit II in deze uitgaven. Deze vergelijking zien we op Grafiek 3-5. Hieruit blijkt dat de drie uitgavenposten waar de uitgaven het hoogst zijn in vergelijking met de buurlanden, nl.. economische zaken, algemeen overheidsbestuur en onderwijs, zich voor het grootste deel bij entiteit II bevinden. Hoewel het tekort en de houdbaarheid van de overheidsfinanciën van entiteit I er bijzonder slecht aan toe zijn, kan dus niet worden geconcludeerd dat de uitgaven hier uitzonderlijk hoog zijn.

Grafiek 3-5: Uitgaven per functie in 2019 in vergelijking met het gemiddelde bij de buurlanden en aandeel van entiteit 2 in die uitgaven



Bron: Godefroid et al. (2021)

Als we inzoomen op de statistieken betreffende de federale overheid, merken we dat deze veruit het grootste deel van de Belgische staatsschuld torst. Deze schuld is grotendeels opgebouwd in het verleden, in een periode van hoge rentevoeten, toen de federale overheid een aanzienlijk groter aandeel had in de totale overheidsinkomsten en meer bevoegdheden had dan vandaag. Ook de kosten van de vergrijzing, hoofdzakelijk een stijging van de uitgaven voor gezondheidszorg en pensioenen, weegt op de toekomstige financiën van de federale overheid.

Van de beschouwde overheidsorganen lijken dus enkel de financiën van de lokale en Vlaamse overheden zich op een houdbaar traject te bevinden. Die laatste voldoet zo aan de aanbevelingen van de Vlaamse sociale partners, te weten: “zo efficiënt mogelijk (blijven) inzetten op een duurzame economische groei en de houdbaarheid van de Vlaamse overheidsfinanciën blijvend garanderen, gecombineerd met het gericht opvangen van de negatieve impact van de aanhoudende inflatieopstoot” (SERV, 2022). De andere overheden dienen hun financiën daarentegen bij te sturen om de houdbaarheid ervan te garanderen. Dit is bijzonder uitdagend in een context van hoge inflatie en grote economische onzekerheid, met o.a. het risico op een zwakke economische groei en oplopende intrestvoeten. Daarbovenop komen de verwachte bijkomende uitgaven in het kader van de vergrijzing en de klimaattransitie. In deze context is er duidelijk nood aan een grondig debat over (de toekomst van) de overheidsfinanciën, met inbegrip van al de Belgische overheden en belanghebbenden.

Om de risico's voor de houdbaarheid van de schuld te beoordelen, heeft de NBB (2022) het schuldverloop (en de dynamiek ervan) ten opzichte van het referentiescenario voor de komende tien jaar geanalyseerd in vier alternatieve scenario's: een daling van de reële jaarlijkse groei van het bbp in België; de impact van een vertraging van de reële jaarlijkse groei van het gewestelijke bbp; een stijging van de nominale marktrente; de invloed van een geleidelijke stijging van de investeringsuitgaven van de Belgische overheid. De NBB wijst op significante verschillen in financieringsbehoeften tussen de entiteiten. Het federale niveau is het meest kwetsbaar, met bruto financieringsbehoeften die de komende jaren 50% van de beschikbare inkomsten benaderen, gevolgd door het Waalse Gewest met ongeveer 30%. Op lange termijn is een van de grootste uitdagingen de stijging van de kosten van de vergrijzing, die in België hoofdzakelijk door het federale niveau worden gedragen.

De Vlaamse overheid is begonnen met een hervorming die de vaststelling van een Vlaamse uitgavennorm beoogt. Dit houdt in dat wordt gewerkt met middellangetermijndoelstellingen in een meerjarenperspectief. Uitgaande van de meerjarenraming 2022-2027 wordt de uitgavennorm op een geaggregeerd niveau gerapporteerd. Dit zal een beter inzicht geven in de uitgavendynamiek van de Vlaamse begroting in verhouding tot de groei van de ontvangsten. De normen worden telkens aan het begin van de legislatuur vastgesteld, terwijl de structureel toelaatbare en genormeerde overheidsuitgaven worden vastgesteld bij de opmaak van de begroting. Deze methode zou bijvoorbeeld een hiërarchisering van de overheidsinvesteringen mogelijk moeten maken, met een zeer strikte vaststelling van de overheidsinvesteringen die zo nodig van de norm kunnen worden uitgesloten. De Vlaamse regering heeft ook een aantal thema's vastgesteld voor een uitgavenbeoordeling (*spending reviews*), waaronder het hoger onderwijs, duurzaam watergebruik en de organisatie van het waterlandschap, de instrumenten van het huisvestingsbeleid en het Vlaamse productiviteitsbeleid.

4. Conclusie

De houdbaarheid van de overheidsfinanciën is een belangrijke doelstelling om een toekomst voor ons sociaal model te garanderen. De Europese Commissie beoordeelt de risico's voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op korte, middellange en lange termijn.

Wat de diagnose betreft

De stijging van de rendementen van de overheidsobligaties die sinds enkele maanden wordt waargenomen verhoogt de druk op de overheidsfinanciën. Op korte termijn blijven de risico's voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën in België evenwel beperkt. De verlenging van de looptijd van de overheidsschuld verzacht het effect van de stijgende kortetermijnrente. Door een grotere nominale groei dan de rente zou het sneeuwbaaleffect de komende jaren een schuldverlagende invloed uitoefenen voor alle entiteiten, maar vooral voor de federale overheid. Bovendien spelen de financiering vanwege NextGenerationEU en de verwachte impact op de groei van de investeringen een rol in de verzachting van de kortetermijnrisico's. Niettemin zijn de financieringsbehoeften op korte termijn hoog. Volgens de recentste vooruitzichten van de Europese Commissie (najaar 2022) zal België in 2023 en 2024 het grootste begrotingstekort van de eurozone laten optekenen (van resp. 5,8% en 5,1%). Het vorige vooruitzicht van de Commissie voor het jaar 2023 bedroeg 4,4%. De verslechtering van het overheidstekort in vergelijking met de voorjaarsvooruitzichten is te wijten aan de maatregelen die de regering sindsdien heeft genomen en aan de verslechterde conjunctuurvooruitzichten.

De overheidsschuld zou van haar kant teruglopen van 109% van het bbp in 2021 tot 106% in 2022, waarna ze door het effect van de hoge begrotingstekorten zou stijgen tot 108% in 2023 en tot 109% in 2024. In 2023 zullen allicht zes lidstaten van de eurozone (België, Griekenland, Spanje, Frankrijk, Italië en Portugal) nog steeds een schuldratio van meer dan 100% van het bbp hebben, waarbij enkel voor België een stijging wordt verwacht (EC 2022b).

De risico's voor de houdbaarheid van de schuld lijken op middellange en lange termijn hoog te zijn. In zijn geheel wordt bij dat hoge risico rekening gehouden met het huidige hoge peil van het tekort en van de schuld in België, met de sterke vatbaarheid voor ongunstige schokken en met de verwachte stijging van de uitgaven die verbonden zijn aan de vergrijzing, meer bepaald voor de pensioenen. Het kwetsbaarheidsniveau verschilt echter van de ene tot de andere overheidsentiteit: elke entiteit laat immers sterk verschillende tekorten en schuld niveaus optekenen. Bij ongewijzigd beleid zou de overheidsschuld de komende tien jaar blijven oplopen.

De vergrijzing van de bevolking zal de impact van de vergrijzingsgerelateerde uitgaven op de overheidsfinanciën allicht nog vergroten. Volgens het verslag van de Europese Commissie over de vergrijzing van 2021 (EC 2021) is de verwachting dat de uitgaven m.b.t. de vergrijzing tegen 2040 met 3,6 procentpunten en tegen 2070 met 5,4 procentpunten van het bbp zouden stijgen, wat voornamelijk te wijten is aan de uitgaven voor de pensioenen en voor langdurige zorg. Volgens de ScV (2022) nemen

de uitgaven voor de pensioenen en de gezondheidszorg door de uitgesproken vergrijzing van de bevolking fors toe tot in 2040, waarna ze minder sterk stijgen van 2040 tot 2050 door de veel gematigdere stijging van de afhankelijkheidscoëfficiënt van de ouderen¹⁰.

In deze context zouden de overheden van het land voor de periode na 2023 een begrotingsbeleid moeten voortzetten dat erop gericht is op middellange termijn voorzichtige begrotingsposities te bereiken en eerst een stabilisering, en vervolgens een geloofwaardige en geleidelijke vermindering van de schuld en de budgettaire houdbaarheid op middellange termijn te garanderen. In het begrotingstraject zullen ook hervormings- en investeringsdoelstellingen vervat moeten zijn om de klimaattransitie te financieren.

Vanuit een historisch perspectief zijn de uitgaven voor economische zaken (in hoofdzaak door de verhoging van de loonsubsidies) en voor de sociale bescherming sinds 2001 sterk gestegen in vergelijking met de buurlanden, terwijl de uitgaven voor het algemeen openbaar bestuur zijn gedaald. Voor de uitgaven voor sociale bescherming is er een inhaalbeweging (NBB 2021).

Wat de entiteiten betreft

De autonomie op het vlak van de inkomsten speelt een belangrijke rol voor de houdbaarheid van de overheidsschuld. In dit opzicht heeft de federale overheid heel wat meer hefboomen tot haar beschikking dan de gewesten en, vooral, dan de gemeenschappen, aangezien die laatste bijna uitsluitend worden gefinancierd via dotaties (zo zijn de institutionele dotaties voor het jaar 2020 goed voor ca. 95% van de financiering van de Franse gemeenschap).

Het grootste deel van het overheidstekort is toe te schrijven aan het geheel dat wordt gevormd door de federale overheid en de sociale zekerheid, en dat tekort zal op middellange termijn toenemen. Doordat de gemeenschappen en de gewesten merendeels worden gefinancierd d.m.v. geïndexeerde dotaties, zijn ze relatief beschermd tegen de effecten van de inflatie. Ze dragen echter de kosten van de huidige crisissen en investeren in diverse beleidsdomeinen, m.n. via hun herstelplannen. Hun tekorten blijven hoger dan voor de COVID-19-crisis. Het tekort van het Waals gewest wordt kleiner, maar blijft niet te verwaarlozen. De Franse gemeenschap en het Brussels hoofdstedelijk gewest zouden vanaf 2023 een zo goed als stabiel, maar hoog tekort doen optekenen. In het algemeen houdt deze situatie verband met een beperkte groei van de overdrachten die van het federale niveau worden ontvangen, die onvoldoende wordt gecompenseerd door de matiging van de primaire uitgaven. Deze groei onder de tendens van het bbp van de federale overdrachten naar de deelentiteiten staat ingeschreven in de zesde staatshervorming, om de gewesten en de gemeenschappen in staat te stellen bij te dragen aan de inspanningen om de financiën van België te saneren.

In Vlaanderen werd na de opmaak van de begroting 2023 en de voorbereiding van de begrotingsraming 2022-2027 duidelijk dat Vlaanderen tot 2026 een tekort zal hebben. Vanaf 2027 verwacht het een begrotingsoverschot. Om dat te bereiken heeft de Vlaamse overheid zich geëngageerd tot een hervorming die erop gericht is de Vlaamse overheidsuitgaven te heroriënteren: enerzijds via de uitwerking van een uitgavennorm en anderzijds via de zgn. ‘Vlaamse Brede Heroverweging’, die tot doel heeft de uitgaventoetsing structureel te verankeren in het Vlaamse begrotingsproces. De uitgavennorm bepaalt het maximale groeipad van de overheidsuitgaven, rekening houdend met de vooropgestelde doelstellingen voor het economisch en het begrotingsbeleid (Vlaams Parlement 2022)

De NBB (2022) heeft de schuldvooruitzichten van de federale administratie en van de gewesten en gemeenschappen afzonderlijk geanalyseerd, op basis van schuld-doelstellingen die worden uitgedrukt als percentage van de beschikbare inkomsten. Ze belicht de begrotingsinspanningen die elke overheidsadministratie zou moeten leveren om de schuldratio van België in de loop van de volgende

¹⁰ Opgemerkt moet worden dat de begrotingskosten van 2022 tot 2027 met 1,4 procentpunt van het bbp stijgen. De stijging van de pensioenuitgaven wordt ten dele verklaard door de verhoging van het minimumpensioen. De verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd tempert de stijging van de pensioenuitgaven zodra de maatregel effectief is ingevoerd, d.w.z. in 2025 (ScV, juli 2022).

20 jaar terug te brengen tot 100% van het bbp. De te leveren inspanning zou nog groter zijn als de economische groei en de rentevoeten minder gunstig zouden evolueren dan wat door het referentiescenario wordt verwacht.

Ons land heeft nood aan een interfederale consensus over een realistische doelstelling voor het te bereiken schuldniveau op middellange termijn. Er moeten bindende afspraken komen tussen de federale en regionale regeringen over de bijdrage van elke regering tot het behalen van dit schuldniveau en het tijdpad om dit te bereiken. Inspanningen moeten rekening houden met de economische conjunctuur en de noodzaak voldoende ruimte te hebben voor investeringen, o.m. in het kader van de klimaattransitie.

Bibliografie

BOGAERT, Henri (2010), "Le retour de l'effet boule de neige", uiteenzetting aan het Belgisch Instituut voor Openbare Financiën op 4 juni 2010, Federaal Planbureau.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (CRB, 2022), Verslag over de absolute loonkostenhandicap, de absolute loonkostenhandicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau en de loonkostenhandicap gecorrigeerd voor de verminderingen van de werkgeversbijdragen en de loonsubsidies in België en de referentielidstaten sinds 1996, CRB 2022-0353, Brussel, Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, 19 blz.

DARVAS, ZSOLT en GUNTRAM WOLFF (2022), How to reconcile increased green public investment needs with fiscal consolidation, VoxEU.org, 7 maart 2022.

EUROPEES BEGROTINGSCOMITE (EFB, 2021), *Annual Report: 2021*, Brussel, 113 blz. EUROPESE COMMISSIE (EC, 2016), Thematische factsheet Europees Semester: Houdbaarheid van overheidsfinanciën – 2017, 16.11.2016, 15 blz.

EUROPESE COMMISSIE (EC, 2020), Een ambitieuzere klimaatdoelstelling voor Europa voor 2030: investeren in een klimaatneutrale toekomst voor ons allemaal, Commission Staff Working Document, SWD(2020) 176 final, 140 blz.

EUROPESE COMMISSIE (EC, 2021), The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States, Institutional paper 148, mei 2021, 398 blz.

EUROPESE COMMISSIE (EC, 2022a), *Fiscal Sustainability Report 2021 – Volume 1*, Institutional Paper 171, april 2022, 237 blz.

EUROPESE COMMISSIE (EC, 2022b), Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad en de Europese Centrale Bank over de ontwerpbegrotingsplannen 2023: algemene beoordeling, Brussel, 47 blz.

FEDERAAL PLANBUREAU (FPB, 2022), Regionale economische vooruitzichten 2022-2027, juli 2022, Brussel, 79 blz.

GAGLIARDI, N., P. ARÉVALO en S. PAMIES (EC, 2022b), *The Fiscal Impact of Extreme Weather and Climate Events: Evidence for EU Countries*, Discussion Paper 168, juli 2022, Luxemburg, 34 blz.

GODEFROID, H., P. STINGLHAMBER en S. VAN PARYS (2021), "What kind of public expenditure is high in Belgium? A comparison with neighbouring countries", in NATIONALE BANK VAN BELGIË (2021), *Economisch Tijdschrift september 2021*, Brussel, blz. 106-130.

IMF (2013), Staff Guidance Note for public debt sustainability analysis in market access countries, Washington DC, mei.

LARCH, MARTIN (2022), "The (un)sustainability of public debt: the elusive reality of an intuitive concept", Bruges European Economic Research Papers 41/2022, 05.04.2022, 28 blz.

NATIONALE BANK VAN BELGIË (2010), *Verslag 2009: Economische en financiële ontwikkeling*, Brussel, 266 blz.

NATIONALE BANK VAN BELGIË (2022), "Hoe houdbaar zijn de financiën van de federale overheid en de gewesten en gemeenschappen in België?", *Economisch Tijdschrift*, november 2022. SERV (2023), *Advies over de Vlaamse begroting 2023*, 81 blz.

VLAAMS PARLEMENT (2022), *Toelichtingen bij de begroting 2023 – Meerjarenraming 2022-2027*, 70 blz.

Bijlage 1 Detail COFOG-classificatie

1. Algemeen overheidsbestuur
 - a. Projecten met meervoudige of onbekende bestemmingen
 - b. Uitvoerende en wetgevende organen, financiële en fiscale zaken, buitenlandse zaken
 - c. Hulp aan het buitenland
 - d. Algemene dienstverlening (gecentraliseerd)
 - e. Zuiver wetenschappelijk onderzoek
 - f. Onderzoek en ontwikkeling algemeen overheidsbestuur
 - g. Algemeen overheidsbestuur (n.e.g.)
 - h. Verrichtingen op het gebied van de overheidsschuld
 - i. Overdrachten van algemene aard tussen overheidsbesturen

2. Defensie
 - a. defensie
 - b. bescherming van de burgerbevolking
 - c. militaire hulp aan het buitenland
 - d. onderzoek en ontwikkeling op het gebied van defensie
 - e. defensie (n.e.g.)

3. Openbare orde en veiligheid
 - a. openbare orde en veiligheid in het algemeen
 - b. politiediensten
 - c. brandweer
 - d. rechtspraak
 - e. gevangeniswezen
 - f. onderzoek en ontwikkeling op het gebied van de openbare orde en veiligheid
 - g. openbare orde en veiligheid (n.e.g.)
 - h. openbare orde en veiligheid (hulponderdelen van)

4. Economische zaken
 - a. algemene economische, handels- en arbeidsmarktaangelegenheden
 - b. landbouw, bosbouw, visserij en jacht
 - c. brandstoffen en energie
 - d. mijnbouw, industrie en bouwnijverheid
 - e. vervoer
 - f. communicatie
 - g. andere bedrijfstakken
 - h. onderzoek en ontwikkeling op het gebied van economische zaken
 - i. economische zaken (n.e.g.)

5. Milieubescherming
 - a. afvalbeheer
 - b. afvalwaterbeheer
 - c. bestrijding van milieuvervuiling
 - d. bescherming van de biodiversiteit en het landschap
 - e. onderzoek en ontwikkeling op het gebied van milieubescherming
 - f. milieubescherming (n.e.g.)

6. Huisvesting en gemeenschappelijke voorzieningen
 - a. huisvesting
 - b. samenlevingsopbouwwerk
 - c. watervoorziening
 - d. straatverlichting
 - e. onderzoek en ontwikkeling op het gebied van huisvesting en gemeenschappelijke voorzieningen
 - f. huisvesting en gemeenschappelijke voorzieningen (n.e.g.)

7. Gezondheid
 - a. algemene zaken inzake gezondheid
 - b. medische producten, apparaten en toestellen
 - c. extramurale gezondheidszorg
 - d. diensten van ziekenhuizen
 - e. diensten in de openbare gezondheidszorg
 - f. onderzoek en ontwikkeling op het gebied van gezondheidszorg
 - g. gezondheidszorg (n.e.g.)

8. Recreatie, cultuur en godsdienst
 - a. diensten op het gebied van recreatie en sport

- b. diensten op het gebied van cultuur
- c. diensten van omroepen en uitgeverijen
- d. diensten van religieuze en andere gemeenschappen
- e. onderzoek en ontwikkeling op het gebied van recreatie, cultuur en godsdienst
- f. recreatie, cultuur en godsdienst (n.e.g.)

9. Onderwijs

- a. kleuter- en primair onderwijs
- b. secundair onderwijs
- c. postsecundair niet-tertiair onderwijs
- d. tertiair onderwijs
- e. onderwijs, dat niet naar niveau kan worden ingedeeld
- f. onderwijsondersteunende diensten
- g. onderzoek en ontwikkeling op het gebied van onderwijs
- h. onderwijs (n.e.g.)

10. Sociale bescherming

- a. sociale bescherming en sociale zekerheid (algemeen)
- b. ziekte en invaliditeit
- c. ouderdom
- d. nabestaanden
- e. gezin en kinderen
- f. werkloosheid
- g. huisvesting
- h. sociale uitsluiting (n.e.g.)
- i. onderzoek en ontwikkeling op het gebied van sociale bescherming
- j. sociale bescherming (n.e.g.)